

Poesia Rasa i la recepció de l'obra de **Joan Brossa**

per Glòria Bordons

Poesia Rasa és una tria de llibres escrits per Joan Brossa entre el 1943 i el 1959, publicada l'any 1970 per Edicions Ariel. Fou el primer llibre de Brossa que tingué un ressò important en la literatura catalana. Fins aleshores, el poeta havia publicat un nombre reduït de llibres (alguns dels quals, en col·laboració amb artistes i d'altres, de poesia escènica. Pròpiament de poesia literària, només n'hi havia hagut cinc) i aquest volum serví per donar-lo a conèixer al gran públic i convertir-lo en un referent per a les noves promocions (com el grup d'El Mall). El llibre va ser prologat per Manuel Sacristán i la portada fou d'Antoni Tàpies, un apadrinament que situava Brossa entre la intel·lectualitat progressista de l'època.

El llibre no era, però, un recull de tots els llibres escrits pel poeta des dels seus començaments fins a 1959, sinó una tria, procediment que seguiria després en els successius volums *Poemes de seny i cabell* i *Rua de llibres*¹. Els criteris podem suposar que foren subjectius, procurant el contrast de formes i temes, però segurament que hi influïren alguns factors. En primer lloc, el bandejament de llibres en prosa (com *U no és ningú* de 1950² o *Proses de carnaval*³ de 1949) o poesia visual. En segon lloc, la prevenció de publicar llibres que serien excessivament mutilats per la censura, com *Des d'un got d'aigua fins al petroli* de 1950⁴, *Poemes entre el zero i la terra* o *El clavell i el martell* de 1951⁵. En tercer lloc, el descartament de llibres excessivament experimentals, com *Mercurial* i *Viltinença* de 1952⁶ o *Malviatge* de 1954⁷. I finalment, la representativitat

---

¹ Publicats per Edicions Ariel el 1977 i el 1980, respectivament.

² Publicat el 1979 a La Polígrafa amb litografies d'Antoni Tàpies i posteriorment dins del recull *Ball de sang*, Editorial Crítica, 1982.

³ No publicat fins al 1998 a Ed. Empúries dins el recull *Alfabet desbaratat*.

⁴ Publicat clandestinament pel PSUC el 1971 i posteriorment per Ed. Robrenyo de Mataró el 1977.

⁵ Tots dos publicats al recull *Ball de sang*.

⁶ Publicats, juntament amb *Odes del vell amor* de 1951 a *Càntir de càntics*, Ed.62 (Llibres de l'Escorpí. Poesia, 8), 1972.

⁷ Dins del recull *Ball de sang*.

dels llibres escollits. Així, preferí *Fogall de sonets o Sonets de Caruixa*, entre els primers llibres de sonets, com a reculls més acabats que *La bola i l'escarabat* de 1941-1943⁸ O preferí *Em va fer Joan Brossa* de 1950 entre els llibres de poesia quotidiana. Aquest fet provocà la posterior publicació de diferents reculls o llibres aïllats que també contenen poesia literària escrita entre 1941 i 1959: *Des d'un got d'aigua fins al petroli* (1971), *Càntir de càntics* (1972), *Vivàrium* (1972), *Cappare* (1973), *La barba del cranc* (1974), *Maneres* (1976), *U no és ningú* (1979), *Ball de sang* (1982) i *Alfabet desbaratat* (1998).

El volum conté un total de disset llibres, representatius dels sonets, odes, romanços i poesia quotidiana practicats per Joan Brossa durant aquells anys. Entre els primers, *Fogall de sonets* (1943-1948) i *Sonets de Caruixa* (1949) recullen les primeres provatures del poeta en aquesta forma, tot seguint una línia neosurrealista. Com Gimferrer indicà "es tracta d'una aplicació arriscadament literal del principi de l'escriptura automàtica i, alhora, d'un esbós revelador d'alguns dels temes i procediments que seran constants de l'obra brossiana"⁹. El vers utilitzat és el decasíl·lab i, en l'estructura tancada del sonet, el poeta hi introdueix les imatges hipnagògiques lliures que abans escrivia. Les frases són més aviat curtes, amb predomini de l'element nominal, i es presenten desconnectades, però lligades interiorment per analogies subconscients. En el cas de *Sonets de Caruixa*, comencem a veure ja alguns sonets de temàtica social i un treball més formal de la llengua, mitjançant abundants al·literacions i jocs de mots.

Després d'aquesta abundant producció de sonets, el poeta abandona aquesta forma i no serà fins a 1952, que hi tornarà per fer-hi experimentacions. És el cas de *Mercurial* i *Viltinença*, llibres inclosos a *Càntir de càntics*, on es produeix una gran violència en l'ordre de la frase.. *Catalunya i selva* (1953-54), proper llibre de sonets inclòs a *Poesia*

---

⁸ Inclòs a *Ball de sang*.

⁹ Pere Gimferrer "Poesia Rasa de Joan Brossa" dins *Guia de literatura catalana contemporània*. Barcelona, Ed.62, 1973, pp.433-440.

Rasa, és, en canvi, un llibre bàsicament temàtic, amb un marcat accent social i patriòtic. Per aquest motiu, el llibre fou mutilat per la censura el 1970 i el poeta hagué de rescatar alguns dels seus sonets a *Antologia de poemes de revolta* (1979) (“Espanya de 1953”, “Mula amb guarniments” i “La bandera”). Els atacs al poder polític, religiós i econòmic són constants amb un llenguatge força deslligat ja de les imatges oníriques dels primers llibres.

De la mateixa època és el següent llibre de sonets inclòs a *Poesia Rasa*, però amb una temàtica de signe ben diferent: *Cant* de 1954. Es tracta de sonets amorosos i és el primer recull brossià d'aquesta temàtica. El llibre parla d'una experiència amorosa positiva i té la particularitat d'intercalar poemes quotidians que suposen la referència “real” de l'aventura.

Fora de *Poesia Rasa* quedà un llibre de sonets del mateix any: *Malviatge*, de caràcter experimental. Com els anteriors *Mercurial* i *Viltinença*, hi practica el desordre de la frase. A això s'afegeix la manca de puntuació i la sintetització progressiva, fins al punt d'acabar el llibre amb un sonet monosíl·lab. Després d'aquesta experiència sumament destructiva, Brossa abandonà el sonet per un llarg període. En alguns llibres alternà odes i sonets, i d'altres compostos íntegrament per sonets seran realment molt limitats en nombre de poemes (com *Quatre sonets* de 1958 i 1959¹⁰ o *Onze sonets a Victòria* de 1957, no inclosos a *Poesia Rasa*). No serà fins a 1963 que en reprendrà la producció amb *Llumenerada*¹¹, que, ja fora del període comprès a *Poesia Rasa*, incrementarà l'ús del llenguatge col·loquial i la presència de la quotidianitat, característiques presents en altres llibres de sonets posteriors, com *Flor de fletxa* (1969-1970) o *Sonets a Gofredina* de 1967¹², tots dos de temàtica amorosa.

---

¹⁰ Publicat, juntament amb *La porta* de 1954 i *Coresforç* de 1955 a *La barba del cranc*, Barcelona, Ed.62 (Llibres de l'Escorpí. Poesia, 20), 1974.

¹¹ Publicat dins *Poemes de seny i cabell*.

¹² Publicat el primer a *Rua de llibres* i el segon a Ed. La Magrana, Barcelona, 1986.

Dos llibres diferents en l'aventura brossiana del sonet són *Sonets del vaitot* de 1965-66 i *Els ulls de l'òliba* de 1974¹³. Tant un com l'altre són experimentals, arribant a la materialització o visualització del sonet. El darrer sonet del segon llibre representa el comiat del sonet per part del poeta. Però, com acostumava a passar amb Brossa, aquesta mena de comiats no eren mai definitius. Per això tornarà a la forma, ja sigui de manera esporàdica amb sonets ben representatius del final del franquisme (com "Final" dedicat a la mort de Franco o el dedicat a la mort de Puig Antich de 1976), o ja sigui barrejant-se amb la forma que substituiria d'una manera gairebé definitiva sonets i odes a partir de 1976: la sextina. Així *Qui diu foc , diu flama* de 1977 o *Furgó de cua* de 1989¹⁴ presenten la forma híbrida de sonets amb paraula-rima.

En resum, el sonet, una forma nascuda per una voluntat de tancament formal del subconscient, amb els anys segueix una doble via: la temàtica (lligada a la denúncia de la repressió social o política o al tema amorós) i l'experimentació formal (violentant el llenguatge fins al màxim)..

Pel que fa a les odes, *Poesia Rasa* en conté nou llibres. Es tracta, doncs, de la forma més ben representada en el recull. No hi ha, però, cap representant de les primeres odes que Brossa escriví: poemes escrits en versos lliures amb imatges surrealistes, com els que trobem a *Sortija* de 1948¹⁵ o *Des d'un got d'aigua fins al petroli* de 1950. Tampoc hi ha la primera oda sàfica escrita pel poeta: "La turba contemplativa", inclosa a *El clavell i el martell* de 1951, però sí que hi ha una bona mostra dels primers llibres unitaris d'odes sàfiques: *Odes rurals* i *Cant de topada i victòria* de 1951 (el tercer llibre unitari d'aquest mateix any és *Odes del vell amor*, inclosa a *Càntir de càntics*). Tant un com l'altre segueixen el model d'oda sàfica de Costa i Llobera: tres versos decasíl·labs i un de

---

¹³ Publicat el primer a *Rua de llibres* i el segon a Ed. 3 i 4, València, 1982 (reeditat per l'ajuntament de l'Alfàs del Pi el 1996).

¹⁴ Editats el primer per Ed. Empúries el 1985 i el segon per Quaderns crema el. 1993

¹⁵ Inclosa en el recull *Ball de sang*.

tetrasíl·lab, amb els primers accentuats a les síl·labes quarta, sisena, viuitena i desena. El primer llibre, com el seu nom indica, se centra en una temàtica rural i el segon s'inspira en unes pintures de Caravaggio com a punt de partida, per acabar exaltant la vida i l'home i incitar a l'alliberament. El següent llibre d'odes, *El tràngol* de 1952, està relacionat amb els dos llibres de sonets del mateix any: *Mercurial* i *Viltinença* i, com aquests, hi ha trencament de la frase i experimentació formal. Aquest petit intent de ruptura és l'únic iniciat a l'oda. En general, totes les odes escrites per Brossa tendeixen a voler dir "alguna cosa". La importància d'aquest "dir" s'intensifica a partir de 1955 i té el seu punt culminant entre 1955 i 1959, data de tancament de *Poesia Rasa*.

Inicia aquest període *El pedestal són les sabates*, llibre que resumeix en el seu títol una de les bases filosòfiques de Brossa. La poesia passa a tenir un paper alliberador, denuncia la violència, l'opressió i la manca de llibertat i promou la solidaritat, la veritat, l'arrelament a la terra i al país. En la mateixa línia es pot situar *Interluni* de 1955, oda unitària dividida en vuit parts. El mateix any el poeta marxa a París per veure cinema i s'instal·la a casa del pintor Joan Vila-casas. Fruit d'aquesta experiència és *Poemes de París* (1956), on es barregen les odes amb els poemes quotidians, tot posant de relleu el xoc que representà per al poeta la capital parisina. Del mateix anys és *Els entrebancs de l'univers*, on torna al tema polític-social i inicia una nova forma mètrica: l'estrofa alcaica, fruit de l'aprofundiment de la lectura de Costa i Llobera. Aquesta i d'altres variants formals de l'oda (quartetes, tercets encadenats, lires, etc.), les practica a bastament a *Vint-i-una odes, u n goig, una dansa i un sonet* de 1958. L'altre recull de l'època, *Avanç i escampall* (1957-59) també conté alguna variant mètrica, però aquí el més important és el compromís polític. Els atacs a les institucions i a l'església són constants i exhorta la gent a la unió i a treballar pel camí vers la llibertat.

Fora de *Poesia Rasa*, dins d'aquest període només hi ha un llibre d'odes: *Model de fruita* de 1957¹⁶, que presenta la novetat d'usar un llenguatge molt més col·loquial que els altres llibres i de tenir com a tema principal l'amor. A partir de 1959, hi haurà un gran silenci "odístic" en Brossa. Hi contribuïren segurament l'interès extrem per la visualitat i la sintetització en els anys seixanta, molt allunyats de l'oda, l'increment de la quotidianitat tant al sonet com a l'antipoesia i l'inici d'una certa obertura política. No obstant això, el mot "oda", l'usà, en el seu sentit d'exaltació en algunes composicions de caràcter totalment visual, com l'*Oda a Joan Miró* de 1973. Però d'odes sàfiques no en tornà a escriure fins a 1975, potser perquè la nova situació política l'esperonà a fer-ho. D'aquest any són l'*Oda a Xirinacs*, l'*Oda a Macià*, l'*Oda a Companys* i l'*Elegia a Xile*¹⁷. Aquestes seran les darreres odes de Brossa. Poc després, començaria la producció de sextines i seria aquesta forma la que substituiria plenament l'oda en la seva funció d'exaltació ciutadana i compromís polític.

Un llibre diferent dins de *Poesia Rasa* i únic en la producció brossiana és *Romancets del Dragolí* (1948), de l'època de *Dau al Set*, pel seu marcat accent popular i to humorístic inconfusible. És un llibre ple de recursos populars, on podem veure temes que després Brossa desenvoluparà plenament a la poesia visual o quotidiana: el carnaval, els jocs de cartes, Frègoli, etc. Així mateix hi aboca la seva afecció per la rondallística, que també es pot apreciar en algunes obres de teatre i la seva més fina ironia, dins d'una línia molt carneriana, com ha percebut Joaquim Marco¹⁸. Després d'aquest llibre, Brossa no torna a fer un llibre unitari de poesia popular. Així doncs, *Romancets del Dragolí* roman, dins de la producció de Brossa, com una peça única.

---

¹⁶ Inclòs, juntament amb *Dotze sonets a Victòria* de 1957 i *Vint-i-set poemes* de 1956 a *Cappare*, Barcelona, Ed. Proa, 1973.

¹⁷ Inclòs a *Antologia de poemes de revolta*, Barcelona, Ed.62 (Llibres d'el'Escorpí. Poesia, 53), 1979.

¹⁸ "Joan Brossa", dins *El modernisme literari i altres assaigs*, Barcelona, Ed. Edhasa, 1983, p.253.

. Finalment, *Poesia Rasa* també presenta tres llibres de l'anomenada poesia quotidiana. En primer lloc, *Em va fer Joan Brossa* (1950), publicada per primera vegada el 1951 amb un pròleg de João Cabral de Melo, representa un trencament total amb la forma habitual poètica, ja que els poemes són petites acotacions teatrals, trossos de realitat fotografiada. Com va dir Cabral: "Contràriament a quasi tota la poesia catalana actual preocupada sempre pel vocable noble, poc corrent, erudit o arcaic, era en la realitat més humil, en el lèxic de cuina, de fira, de plaça i de fons de taller on Brossa anava a cercar el material per a elaborar les seves complicades mitologies. Per això és comprensible que, en pressentir la falsedat de tota la seva temàtica anterior, s'hagi posat cara a cara d'aquest vocabulari concret seu i, per ell, de la realitat de cuina, de fira i de fons de taller, on l'havia reduïda" ¹⁹. Realment el llibre representà tot un trencament. Segons recollí Tàpies a *Memòria personal* ²⁰ "hom deia que allò era la pura fotografia de la realitat, sense poesia de cap mena". El que pretenia Brossa era justament aïllar aquesta realitat per obtenir més intensitat a partir de la senzillesa; "Els poemes d'aquesta tria no es basen, doncs, en la complexitat del llenguatge sinó en la simplicitat i en determinat enquadrament de l'entorn. La imaginació se simplifica per tal d'obtenir una major intensitat. Jo crec que una de les aportacions de la poesia literària actual- actual no solament per la cronologia- és la utilització del llenguatge col·loquial segons l'axioma que, en art, *Menys és més (...)*"²¹.

A *Poesia Rasa* hi ha pocs exponents d'aquest tipus de poesia. A part del llibre pioner en aquesta forma únicament trobem: *Festa* (1955), on descriu la part quotidiana de l'amor exaltat al llibre de sonets *Cant* i *El poeta presenta quinze pantomimes* (1956), complement de *Poemes de París*, ja que recull les instruccions casolanes del poeta a París. Fora queden dos dels primers llibres quotidians, plens de compromís social: *Poemes entre el zero i la terra* i *El clavell i el martell* de 1951 i un de 1956, paral·lel a *El poeta presenta quinze pantomimes* pel seu sintetisme

---

¹⁹ Pròleg a l'edició d'*Em va fer Joan Brossa* de 1951, d'edicions Cobalto.

²⁰ Barcelona, Ed. Crítica, 1977, p.229.

²¹ Pròleg de Joan Brossa a *Poemes de Joan Brossa. Antologia*, Madrid, Ed. Libertaria, 1985 (traducció d'A. Sánchez Robayna i M. Mur).

i l'abundància d'instruccions: *Vint-i-.set poemes*²². A partir d'aquest llibre, el procés de sintetització augmentarà i la reflexió metapoètica i metalingüística s'incrementarà fins arribar a la visualització o materialització del concepte a través del mateix objecte. Serà a partir dels seixanta, coincidint precisament amb el seu allunyament de les odes, quan el poeta es llençarà de ple a aquesta forma, com es pot veure en els llibres inclosos a *Poemes de seny i cabell* i a *Rua de llibres*. La seva versió posterior, la podem trobar a *Els entre-i-surts del poeta. Roda de llibres* (1969-1975)²³, a *Passat festes*²⁴ o al pòstum *Sumari astral*²⁵ i encara queden força poemes inèdits agrupats en tres o quatre llibres. La forma iniciada, doncs, amb *Em va fer Joan Brossa* fou de les més productives de Brossa per la seva versatilitat temàtica i la seva facilitat per a la crítica i la ironia.

En resum, *Poesia Rasa* és un bon compendi de les principals formes poètiques i temes brossians durant la seva primera època. D'altra banda ens permet conèixer a fons el Brossa més surrealista, aquell que pouant en les aigües brutes del subconscient, bastí tot un món poètic inusual i únic en el món de les lletres catalanes.

La importància que aquest recull tingué en la literatura catalana contemporània, la demostren tant el fet de convertir-se en el guia i mestre d'una nova generació (la del grup del Mall, a qui prologà molts dels seus llibres) i de ser triat entre les millors cent obres de la literatura catalana del segle XX, com a obra més representativa de l'any 1970, a la *Guia de la literatura catalana contemporània*. A partir d'aquell any Brossa passà a formar part de la nòmina de poetes reconeguts i començà a ser considerat per la societat literària. Fins i tot entrà a les aules i fou objecte d'estudi a les Universitats²⁶. Però aquest fet no immutà el poeta, per a qui

---

²² Publicat a *Cappare*.

²³ Publicats per Ed. Alta Fulla entre 1983 i 1989.

²⁴ Publicat per Editorial Empúries el 1995.

²⁵ Publicat per Ed. Empúries i Ed. 62 el 1999, quan el poeta hagués fet vuitanta anys.

²⁶ El doctor Molas introduïa l'estudi dels seus llibres a les aules de la Universitat Autònoma de Barcelona l'any

l'important era anar forjant la pròpia obra, per salvar l'home: "Em sembla que els poetes han de vetllar perquè l'home salvi la pròpia identitat i faci intents per sortir de la mediocritat en què està immers"²⁷.

El Papiol, agost 2000

1973.

²⁷ Paraules de Brossa a l'entrevista de Marta Nadal "Joan Brossa, un poeta atípic", *Serra d'Or* (gener 1991).